

ارزش‌سنجی سند و متن دعای هفت هیکل

رضا عطایی^۱

رسول عطایی^۲

چکیده

دعای هفت هیکل یکی از متونی است که در سالیان اخیر میان مردم معروف شده است. این دعا متشکل از فقرات هفتگانه بوده که به هر فقره، عنوان «هیکل» اطلاق می‌شود. این متن با عنوان «هفت هیکل» در کتاب «گنج‌های معنوی» آمده است. مرحوم کفعمی نیز در کتاب «جَنَّةُ الْأَمَانِ الْوَأَقِيَّةُ» معروف به «المصباح»، هفت دعا را با عنوان «الهیاکل» ذکر می‌کند که با متن مذکور در کتاب «گنج‌های معنوی» تفاوت زیادی دارد. وجود پرسش‌هایی درباره اعتبار و انتساب این دعاها و ذکر خواص متعدد برای آن در کنار روی‌آوری مردم به آن، ارزش‌گذاری این متون را ضروری می‌سازد. نگاشته حاضر به اعتبارسنجی این دعا پرداخته و برای نخستین بار با منبع‌شناسی، بررسی متون مشابه و تخریب آن از منابع شیعه، آن را ارزیابی کرده است.

واژگان کلیدی

مصباح کفعمی، گنج‌های معنوی، نقد الحدیث، الهیاکل، دانش دعا

۱. دانش‌پژوه سطح چهار حوزه علمیه قم (rezaataee49@gmail.com)

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه قرآن و حدیث (taha.ataee@yahoo.com)

درآمد

دعا در مذهب شیعه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است که توجه به آن می‌تواند زمینه نیل به کمال انسانی را فراهم کند. امیر مؤمنان علیه السّلام فرمودند:

الدُّعَاءُ مَفَاتِيحُ النَّجَاحِ وَ مَقَالِيدُ الْفَلَاحِ.^۳

عقل بشر بدون تکیه بر قرآن و سیره معصومان علیهم السّلام نمی‌تواند به کمال واقعی برسد؛ از این رو اهل بیت علیهم السّلام سفارش کرده‌اند که مؤمنان با هدایت قرآن و حدیث از دعا بهره‌مند شوند. هنگامی که عبدالله بن سنان، واژه «وَالْأَبْصَارِ» را به متن دعای غریق افزود، امام صادق علیه السّلام فرمودند:

به‌درستی که خداوند عزّ و جلّ «مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ» است ولی همان‌طور که من دستور دادم قرائت کن: «یا الله یا رحمان یا رحیم یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ.»^۴

در دوره کنونی، دعا‌هایی میان مردم شایع شده که هیچ منبع روایی ندارد. یکی از این متون، «هفت هیکل» است. این متن در برخی از کتاب‌های معاصر ذکر شده و خواصی نیز برای آن شمرده‌اند. البته دعایی با نام «الهیاکل» در کتاب «مصباح کفعمی» وجود دارد که متن آن متفاوت با دعای هفت هیکل در کتاب «گنج‌های معنوی» است.

شهرت متن هفت هیکل در بین مردم که به جهت تصوّر خواص آن است موجب می‌شود که مسیر بدعت گشوده شده و راه سنت، بسته شود. از این رو بررسی انتساب و اعتبار این متن، ضروری است. بررسی وجود متن هفت هیکل در منابع معتبر، میزان صحّت انتساب آن به معصومان علیهم السّلام و تفاوت آن با برخی دعا‌های مشابه، مسائل مهم این نوشته است.

در زمینه موضوع هفت هیکل، تاکنون تحقیقی جامع منتشر نشده و نگاشته حاضر، نخستین مقاله است که تلاش کرده تا همه ابعاد اعتباری این متن را مورد توجه قرار دهد. این نگاشته با روش

۳. دعاها کلیدهای نجات و گنجینه‌های رستگاریست. الکافی، ج ۲، ص ۶۸۴.

۴. ای خدا، ای بخشنده، ای بخشایشگر، ای گرداننده دلهای دلم را بر دینت استوار گردان. کمال الدین، ج ۲، ص ۳۵۲.

کتابخانه‌ای تدوین و سپس در دو بخش منبع‌شناسی و بررسی متن دعای هفت هیکل به دعاهای موجود در دو کتاب «مصباح کفعمی» و «گنج‌های معنوی» پرداخته است.

الف) منبع‌شناسی

یکی از راه‌های اعتبارسنجی احادیث، استخراج و یافتن آن در منابع مختلف است. نقل متن حدیث در مصادر و منابع معتبر سبب افزایش اعتبار آن می‌شود. همچنین شناخت ویژگی‌های کلی منبع روایی می‌تواند در تعیین اعتبار آن مؤثر باشد. ویژگی‌هایی همچون قدمت، اعتبار، شهرت و استناد مطالب کتاب در ارزیابی روایت، مؤثر است. دعای موسوم به هفت هیکل با دو متن مختلف در دو کتاب «جَنَّةُ الامان الواقیه» معروف به «المصباح للكفعمی» و کتاب «گنج‌های معنوی» ذکر شده است. در ادامه، این دو کتاب و اعتبار آن معرفی می‌شود.

۱. نگره‌ای به کتاب مصباح کفعمی

مرحوم شیخ تقی الدین، ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، از عالمان شیعه در قرن ۱۰ هجری است. او در شهر «کف عیما» یا به تعبیر مشهور «کفعم» از توابع جبل عامل به دنیا آمد.^۵ سید محسن امین برای وی تألیفات متعددی در موضوعات مختلف نقل می‌کند^۶ که «البلد الامین» از جمله آثار مشهور دعایی وی است. عالمان شیعه به بزرگی از او نام برده^۷ و شیخ حرّ عاملی با تعبیری چون «الصالح، الورع و...» از وی یاد می‌کند.^۸

کتاب «جَنَّةُ الامان الواقیه» در ۵۰ فصل نوشته شده است. نویسنده در مقدمه‌اش می‌گوید: «این کتاب را از منابع مورد اعتماد جمع‌آوری کردم.» وی در آخر کتاب، فهرستی از منابع را که بالغ بر ۲۳۹ عنوان است، یاد می‌کند. برخی از فصل‌های کتاب، چنین است: احکام وصیت، طهارت و مقدمات نماز، نمازهای یومیه و نوافل، دعاها و تسبیح‌های مختص در شبانه‌روز، اعمال شب و روز و ذکرها و دعاهای مختلف در موضوعات گوناگون مانند نیازهای طبیعی بشر از جمله دعای سفر، افزایش رزق، برطرف‌شدن مشکلات و بیماری‌ها و طلسم و سحر، زیارت‌ها، مناسبت‌های ایام سال، ثواب و خواص

۵. مقدمه المصباح، ص ۱.

۶. اعیان الشیعه، ج ۲، ص ۱۸۵.

۷. ن. کة بحار الانوار، المدخل، ش ۲۱۹.

۸. ن. کة وسائل الشیعه، ج ۳۰، ص ۱۵۸؛ امل الأمل، ج ۱، ص ۲۸.

سوره‌های قرآن، ثواب روزه و ایامی که روزه‌گرفتن مستحب است، اعمال ماه‌های رجب، شعبان، رمضان، ذی القعدة و ذی الحجه، آداب دعا، عوامل استجاب دعا، شرایط دعاکننده، کیفیت دعا و مقدمات و شرایط آن.

کفعمی، عالمی مورد اعتماد بوده و کتاب «المصباح» وی با طریق معتبر به روزگار کنونی رسیده است. از این کتاب، نسخه‌های خطی مختلفی وجود دارد که تفاوت‌چندانی با یکدیگر ندارند. متون موجود در «المصباح» همگی مستند به معصومان علیهم السلام نیست و از آنجا که در بسیاری از موارد، نویسنده، منبع خود را معرفی نکرده، نمی‌توان درباره‌ی برخی از متون این کتاب، قضاوت کرد. هرچند خود نویسنده منابع را معتبر خوانده ولی با بررسی فهرست ارائه‌شده از سوی او روشن می‌شود که مراد وی از اعتبار منابعش، طریق خود او تا مؤلفان و یا اجازه‌ی وی برای نقل کتاب بوده است نه اعتبار به معنای انتساب متون به معصومان علیهم السلام. از این رو، نمی‌توان برای همه‌ی متون «المصباح» حکمی یکسان صادر کرد؛ بلکه تکتک متن‌ها نیازمند بررسی است.

۲. نگره‌ای بر کتاب گنج‌های معنوی

«گنج‌های معنوی» نوشته‌ی رضا جاهد در ۱۱ بخش به چاپ رسیده است. این کتاب، دعاها، آیات، اذکار و اعمالی را در خود جای داده است. نویسنده در آغاز، هدف خود را چنین بیان می‌کند:

نظر به فراوانی فضیلت و اهمیت دعا و درخواست حوائج از درگاه پاک الهی که سبب توجه بیشتر نسبت به خالق یکتاست و نشر مقداری از احادیث پیشوایان دین درصدد تهیه این کتاب برآمدم تا ان شاء الله روز بیچارگی ما را چاره‌ای باشد.

برخی از موضوعات مطرح‌شده در این کتاب عبارت است از: شرایط و آداب دعا، آیات و روایاتی درباره‌ی دعا کردن، زیارات، خواص برخی از آیات، خواص بعضی از سوره‌ها، دعا‌های قرآنی آغازشده با «ربنا»، نمازهای پُرفضیلت، خواص اسماء الحسنی، دعا‌هایی جهت حل مشکلات، صلوات‌های پُرفضیلت، برخی از ویژگی‌های جسمی و پزشکی برگرفته از گفتارهای معصومان علیهم السلام، روایاتی درباره‌ی خوراکی‌ها و آداب.

«گنج‌های معنوی» در سالیان اخیر بین مردم با استقبال زیادی مواجه شد؛ اما نتوانست در مجامع علمی و نزد اندیشمندان، جایگاهی بیابد. ناشناخته‌بودن نویسنده این کتاب از حیث علمی و معنوی،

استنادناشتن به منابع اصیل و متقدم شیعه، نیاوردن منبع برای بسیاری از متون و اشکالاتی از این دست، کتاب یادشده را به نگاشته‌ای بازاری شبیه کرده است. هرچند، نیت نویسنده، آنگونه که ابراز شده، خیر بوده؛ اما این مقدار، برای اعتبار کتاب، کافی نیست.

به نظر می‌رسد نویسنده کتاب «گنج‌های معنوی» تنها درصدد جمع‌آوری دعاهایی برای استفاده عمومی بوده و دقت و تخصص لازم را به خرج نداده است. چگونگی آدرس‌دهی و ارجاع به منابع حدیثی، یکی از نشانه‌های مهارت‌ناشتن و روشمندنبودن نویسنده است. مثلاً گاهی آدرس اشاره‌ای می‌دهد و گاهی آدرس نمی‌دهد؛ گاهی از منابع متأخر استفاده می‌کند و گاهی از منابع مربوط به قرون میانی.^۹

نقل کردن دعاهایی که در هیچ منبع حدیثی شیعه یافت نمی‌شود از اشکالات دیگر کتاب است؛ مثلاً نویسنده در بابی با عنوان «سری از اسرار غریبه به جهت دیدار امام زمان علیه السلام» متنی اینگونه آورده:

يا الله يا مُحَمَّدُ يا عَلِيُّ يا فاطمةُ و بنیها يا صاحبَ الزمانِ ادرکنی يا فارسَ الحجازِ ادرکنی يا اباصالحِ ادرکنی و لا تهلکنی.

افزون بر این که چنین دعایی در منابع روایی و دعایی وجود ندارد، هیچ مستند روایی و تاریخی بر استفاده از کنیه «ابا صالح» برای امام زمان علیه السلام هم در دست نیست.^{۱۰}

ب) بررسی محتوایی دعا

دعا به عنوان یکی از اعمال عبادی، همواره در بین مردم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است. بسیاری از افراد برای غلبه بر مشکلات جسمی و روحی خود به دعا متوسل می‌شوند. برخی از دعاهای مشهور در بین مردم از طریق معصومان علیهم السلام رسیده و برخی دیگر، چنین انتسابی ندارد. از جمله رایج میان مردم، متنی است که به «دعای هفت هیکل» معروف است. برای این دعا دو متن وجود دارد. متن نخست در کتاب «مصباح کفعمی» و متن دیگر در کتاب «گنج‌های معنوی» آمده است. این دو متن در هیچ یک از منابع حدیثی و دعایی شیعه، وجود ندارد؛ هرچند برخی از فرازهای

۹. ن. ک: گنج‌های معنوی، ص ۳۷ و ۳۸ و ۴۰ و ۴۳ و ۸۴.

۱۰. ن. ک: نقدی بر انتساب لقب و کنیه‌ای ناسازوار به امام عصر، هادی حجت، فصلنامه علوم حدیث، ش ۶۳، ص ۷۸.

آن به صورت پراکنده در کلمات معصومان علیهم السّلام یافت می‌شود. در ادامه این دو متن از حیث محتوا و اعتبار بررسی می‌شود.

۱. بررسی محتوای دعا در مصباح کفعمی

مرحوم کفعمی در کتاب «جَنَّةُ الْأَمَانِ الْوَأَقِيهِ» فصل ۲۶ با عنوان «فِي الْحُجُبِ وَالْعُودِ وَالْهَيَاكِلِ» هفت دعای کوچک را در قالب عنوان «الهیاکل» آورده است.^{۱۱} این دعاها متفاوت با دعای هفت هیکل ذکر شده در کتاب «گنج‌های معنوی» و بدون هیچ سندی آمده است. در منابع حدیثی شیعه نامی از دعای «الهیاکل» یا هفت هیکل دیده نمی‌شود. حتی متن این دعاها نیز در کتب دعایی و حدیثی شیعه به صورتی که در این کتاب ذکر شده، وجود ندارد بلکه برخی از کلمات آن در الفاظ دیگر روایات یافت شده و قسمتی از الفاظ نیز در روایات شیعه نیست. اکنون با تقسیم‌بندی هفت دعای مصباح کفعمی متون مشابه و غیر مشابه آن بررسی می‌شود.

۱.۱. تخریج متن هیکل اول

ابتدای دعای هیکل اول با این عبارت شروع شده است:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَنْسِي مَنْ ذَكَرَهُ وَ لَا يُخَيِّبُ مَنْ دَعَاهُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ
الَّذِي مَنْ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ كَفَاهُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يُحْصِي نِعْمَاؤُهُ وَ الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي يَجْزِي بِالْإِحْسَانِ إِحْسَانًا وَ بِالسَّيِّئَاتِ غُفْرَانًا وَ بِالصَّبْرِ نَجَاةً.

عین این عبارت بدون جمله «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يُحْصِي نِعْمَاؤُهُ» را ابن فهد حلی در دعایی از حضرت دانیال به نقل از امام صادق علیه السّلام ذکر می‌کند؛^{۱۲} همین قسمت نیز با فعل «لَا يُحْصِي»^{۱۳} و «لَا تُحْصِي» در روایات دیگر وجود دارد.^{۱۴}

۱۱. المصباح، ص ۲۲۵.

۱۲. عدة الداعی، ص ۹۳.

۱۳. فلاح السائل، ص ۲۳۸.

۱۴. بحار الأنوار، ج ۳، ص ۷۶.

فراز دوم، چنین است:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هُوَ رَجَاؤُنَا حِينَ يَنْقَطِعُ الْأَمَلُ مِنَّا.

حمد خداوند با کلماتی که در این فراز بیان گردیده با جملات متفاوت مانند «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هُوَ رَجَاؤُنَا حِينَ يَنْقَطِعُ الْأَمَلُ مِنَّا» و «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هُوَ رَجَاؤُنَا حِينَ تَنْقَطِعُ الْحَيْلُ مِنَّا»^{۱۶} در احادیث معصومان علیهم السلام ذکر شده است؛ اما عین عبارت کفعمی در منابع شیعی یافت نشد.

فراز سوم:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَّلِيٌّ مِنْ الذَّلِّ وَ كَثِيرُهُ تَكْبِيرًا.

ادامه دعای هیکل اول، آیه ۱۱۱ سوره اسراء است. معصومان علیهم السلام این آیه را بارها به کار برده‌اند؛^{۱۷} اما با عباراتی که کفعمی در پس و پیش آیه آورده، یافت نشد.

فراز چهارم:

اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا وَ سُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَ أَصِيلًا وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

این عبارت پس از آیه ۱۱۱ سوره اسراء آمده که همین متن، بدون ذکر «حَوْقَلَهُ» در دعای آغاز سفر مکه سفارش شده است.^{۱۸}

فراز پنجم:

أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَحَدَهُ وَ كَفَرْتُ بِالْحَبِيبِ وَ الطَّاغُوتِ.

۱۵. مصباح المتهجد، ص ۲۰۲.

۱۶. بحارالانوار، ج ۶۲، ص ۸۴.

۱۷. ن. کذ الامالی، ص ۲۲۹.

۱۸. ن. کذ من لا يحضره الفقيه، ج ۲، ص ۵۲۶.

امام سجّاد علیه السّلام می‌فرماید:

مستحب است پس از نماز شب، سه بار سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ»
قرائت شده و سپس این دعا خوانده شود: «آمَنْتُ بِاللَّهِ وَحَدَهُ وَكَفَرْتُ
بِالسَّجْبَةِ وَالطَّاغُوتِ وَكُلِّ ضِدٍّ وَنِدِّ يُدْعَى مِنْ دُونِ اللَّهِ تَعَالَى.»^{۱۹}

فراز ششم:

وَتَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ؛^{۲۰} وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ
إِنَّ اللَّهَ بِالْغُلَامِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا؛^{۲۱} سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ
يُسْرًا.^{۲۲}

کفعمی در ادامه دعا سه آیه از قرآن آورده است. این سه آیه، نه به صورت متصل و نه با عبارات
بیشین و پسین در روایات دیگر، دیده نشد. نزدیک‌ترین متن مشابه را می‌توان جمله «لَا حَوْلَ وَلَا
قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَتَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ.» ذکر کرد که در ضمن دعایی
از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای رفع فقر بیان شده است.^{۲۳}

فراز هفتم:

وَتَحَصَّنْتُ بِشَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ
آلِهِ وَسَلَّمَ.

جمله پایانی دعای هیکل نخست تنها در «جَنَّةُ الْأَمَانِ الْوَاقِيهِ» یافت می‌شود. شاید نزدیک‌ترین
متن مشابه به این جمله را می‌توان دعای «وَاعْتَصَمْتُ بِذِي الْعِزَّةِ وَالْجَبْرُوتِ وَتَحَصَّنْتُ بِذِي

۱۹. مصباح المتهجد، ص ۱۹۸.

۲۰. الفرقان، ۵۸.

۲۱. الطلاق، ۳.

۲۲. الطلاق، ۷.

۲۳. ن. ک: المحاسن، ج ۱، ص ۴۳.

الْحَوْلِ وَالطَّوْلِ وَالْمَلَكُوتِ وَ سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ.» دانست که مرحوم مجلسی آن را از «مجموع الدعوات» هارون
 بن موسی تلعبری^{۲۴} به همراه فرمایشی از امام صادق علیه السلام درباره استخاره آورده است.

۲/۱. تخریج متن هیکل دوم

فراز نخستین دعای دوم، چنین است:

أُعِيدُ نَفْسِي بِالَّذِي «خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَى. الرَّحْمَانُ
 عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ وَ مَا
 بَيْنَهُمَا وَ مَا تَحْتَ الثَّرَى وَ إِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَ أَخْفَى.
 اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى.»^{۲۵}

مشابه این فراز را سید ابن طاووس به صورت «أُعِيدُ نَفْسِي وَ دِينِي وَ إِخْوَانِي بِاللَّهِ الَّذِي خَلَقَ
 الْأَرْضَ وَ السَّمَاوَاتِ الْعُلَى ...» در دعایی با عنوان «عَوْدَةُ يَوْمِ السَّبْتِ» با متنی متفاوت می آورد.^{۲۶}
 فراز دوم:

مِنْ سِجْرِ كُلِّ سَاحِرٍ وَ مَكْرٍ كُلِّ مَآكِرٍ وَ مِنْ شَرِّ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ فَاجِرٍ وَ أُعِيدُ
 حَامِلُهَا مِنْ شَرِّ الْأَشْرَارِ وَ كَيْدِ الْفُجَّارِ وَ مَا اخْتَلَفَ عَلَيْهِ اللَّيْلُ وَ النَّهَارُ يَقُولُ
 هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ وَ أُعِيدُهُ بِالِاسْمِ الْمَخْزُونِ الْمَكْنُونِ الَّذِي
 تُجِيبُهُ وَ تَخْتَارُهُ وَ تَرْضَى عَمَّنْ دَعَاكَ بِهِ.

۲۴. بحارالانوار، ج ۸۸، ص ۲۳۶.

۲۵. طه، ۴-۸.

۲۶. جمال الاسبوع، ص ۵۲.

بررسی منابع روایی و دعایی شیعه نشان می‌دهد که تنها عبارات «و مَكْرٍ كُلِّ مَأْكِرٍ»^{۲۷} و «و كَيْدِ الْفُجَّارِ»^{۲۸} «وَمَا اخْتَلَفَ عَلَيْهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ»^{۲۹} و «يُقَلُّ هَوَ اللّٰهُ أَحَدُهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ»^{۳۰} به صورت پراکنده در روایات مختلف وجود دارد و بخش‌های دیگر آن، جایی یافت نمی‌شود.

فراز سوم:

و بِالِاسْمِ الَّذِي تُؤْتِي بِهِ الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَ تُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَ تُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَ تُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ تُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَ تَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ.^{۳۱}

این آیات در دعا‌های مختلف و قالب‌هایی به جز دعای هیاکل، به کار رفته است.^{۳۲}

فراز چهارم:

وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ.

درود بر پیامبر اکرم و اهل بیت علیهم السلام، جمله پایانی این هیکل است که در بین متون حدیثی شیعه به وفور یافت می‌شود.^{۳۳}

۳/۱. تخریج متن هیکل سوم

متن دعای این هیکل، چنین است:

أَعِيذُ نَفْسِي بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ

۲۷. مهج الدعوات، ص ۲۸۸؛ البلد الامين، ص ۳۴۶.

۲۸. طبِّ النَّامَةِ، ص ۱۱۶.

۲۹. من لا يحضره الفقيه، ج ۴، ص ۲۷۲.

۳۰. بحار الأنوار، ج ۹۲، ص ۴۵.

۳۱. تضمین آیات ۲۶ تا ۲۸ سورة آل عمران.

۳۲. ن. ك: الاقبال، ج ۱، ص ۴۸۵؛ مصباح المتعجد، ص ۴۳۹.

۳۳. ن. ك: صحيفه سجاديه، ص ۲۶۲.

مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ مَا خَلْفَهُمْ وَ لَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ
 وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ وَ لَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَ هُوَ الْعَلِيُّ
 الْعَظِيمُ.^{۳۴} آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ
 وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَ قَالُوا سَمِعْنَا وَ
 أَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا
 كَسَبَتْ وَ عَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَ لَا
 تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَ لَا تُحْمَلِنَا مَا لَمْ
 طَاقَةٌ لَنَا بِهِ وَ اعْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنَا وَ ارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ
 الْكَافِرِينَ.^{۳۵}

چگونگی آغاز دعا و اتصال عبارت «أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ الَّذِي» به آیه الکرسی در روایات دیگر نیز
 مشابه دارد.^{۳۶} همچنین در دعاهای دیگری نیز این دو آیه در کنار هم، البته با فاصله، ذکر شده‌اند.^{۳۷}
 مثلاً در دعایی که سید ابن طاووس برای عصر روز عرفه بیان می‌کند این دو آیه با فاصله آیه ۲۸۴
 سوره بقره یافت می‌شود.^{۳۸}

۴/۱. تخریج متن هیکل چهارم

هیکل چهارم با این عبارت، آغاز می‌شود:

أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ

عین این الفاظ در برخی روایات با عباراتی مانند «أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ اسْمُهُ بَرَكَةٌ وَ شِفَاءٌ» وجود
 دارد.^{۳۹}

۳۴. البقره، ۲۵۵.

۳۵. البقره، ۲۸۵-۲۸۶.

۳۶. ن. ک: هداية الائمّه، ج ۱، ص ۲۳۳؛ البلد الامين، ص ۱۰۲.

۳۷. ن. ک: المصباح، ص ۱۹۳.

۳۸. الاقبال، ج ۱، ص ۴۰۴.

۳۹. طب الائمّه، ص ۱۷ و ۴۱.

جمله بعدی چنین است:

قَالَ لِلسَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً قَالَتَا أَتِينَا طَائِعِينَ.

عین این عبارت در دعاهاى دیگر نیز آمده است.^{۴۰} همچنین آیه ۱۱ سوره فصلت در این متن، تضمین گشته است:

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَ هِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَ لِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً قَالَتَا أَتِينَا طَائِعِينَ.

این آیه به صورت کامل در برخی از احادیث وارد شده است؛ مثلاً مرحوم کلینی در «بابُ خُطْبِ النِّكَاحِ» به خطبه‌ای از امیر مؤمنان علیه السلام اشاره می‌کند که حضرت فرمودند:

مُبْتَدِئُ الْخَلْقِ بَدءاً أَوْلاً يَوْمَ ابْتَدَعَ السَّمَاءَ وَ هِيَ دُخَانٌ. فَقَالَ لَهَا وَ لِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً قَالَتَا أَتِينَا طَائِعِينَ فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ.^{۴۱}

فراز سوم، اینگونه است:

وَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ كُلِّ جَبَّارٍ غَنِيْدٍ وَ شَيْطَانٍ مَرِيْدٍ.

این متن را با اندکی شباهت و بدون آیه پیشین، از منابع دیگر می‌توان اقتباس کرد.^{۴۲}

فراز چهارم:

وَ جَنِّيْ شَدِيْدٍ قَائِمٍ أَوْ قَاعِدٍ فِيْ أَكْلِ أَوْ شُرْبٍ أَوْ نَوْمٍ أَوْ اغْتِسَالٍ كُلِّمًا سَمِعُوا بِذِكْرِ آيَاتِ اللَّهِ تَوَلَّوْا عَلَى أَعْقَابِهِمْ هَرْباً.

این جمله در هیچ یک از منابع روایی و دعایی شیعه دیده نشد.

۴۰. ن. ک: مکارم الاخلاق، ص ۳۸۰؛ مهج الدعوات، ص ۱۳۳.

۴۱. الکافی، ج ۵، ص ۳۷۱.

۴۲. ن. ک: همان، ج ۲، ص ۵۶۹.

فراز پنجم:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ.

آیه ۱۱۵ سوره مؤمنون، هرچند در روایات متعدّد از سوی معصومان علیهم السّلام به کار رفته؛^{۴۳} اما با عبارات پیشین و پسینش در جایی دیده نشد.

فراز ششم:

وَأُعِيدُ حَامِلَ كِتَابِي هَذَا بِالْأَسْمَاءِ الثَّمَانِيَةِ الْمَكْتُوبَاتِ فِي قَلْبِ الشَّمْسِ
وَبِالْأَسْمِ الَّذِي أَضَاءَ بِهِ الْقَمَرُ.

مشابه این کلمات با اندکی تفاوت به صورت «بِالْأَسْمَاءِ الثَّمَانِيَةِ الْمَكْتُوبَةِ فِي قَلْبِ الشَّمْسِ وَ بِالْأَسْمِ الَّذِي أَضَاءَ بِهِ الْقَمَرُ»^{۴۴} در حرزی با عنوان حرز «ابی دجانه»^{۴۵} آمده است.

فراز هفتم:

وَ بِالْأَسْمِ الَّذِي كُتِبَ عَلَى وَرَقِ الزَّيْتُونِ وَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ فَلَمْ
يَحْتَرِقْ.

این جمله بدون عبارات پیش و پس، در ضمن دعایی از نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله وجود دارد.^{۴۶}

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ
فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ.^{۴۷}

۴۳. طبّ الائمه، ص ۲۹.

۴۴. تهذیب الاحکام، ج ۳، ص ۹۱.

۴۵. بحارالانوار، ج ۹۱، ص ۲۲۱.

۴۶. البلد الامین، ص ۴۲۶.

۴۷. الاسراء، ۵۰ - ۵۱.

کاربرد این آیه در دعاهای دیگر یافت نشد؛ بلکه در روایاتی دیگر مانند دلائل اثبات حشر در روز معاد، به کار رفته است.^{۴۸}

فراز پایانی:

وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ سَلَّمَ.

درود بر پیامبر و اهل بیتش علیهم السلام به این صورت در روایات معصومان علیهم السلام یافت نشد.

۵/۱. تخریج متن هیکل پنجم

فراز نخستین این هیکل چنین است:

أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ الَّذِي تَجَلَّى لِلْجَبَلِ، فَجَعَلَهُ دَكَاً وَ خَرَّ مُوسَى صَعِقاً فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تَبْتُ إِلَيْكَ وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ.^{۴۹}

جمله نخست این فراز، به صورت «يَا مَنْ تَجَلَّى لِلْجَبَلِ فَجَعَلَهُ دَكَاً»^{۵۰} در دعاهای معصومان علیهم السلام وجود دارد. آیه ۱۴۳ سورة اعراف نیز با اندکی تفاوت در دعاهای معصومان علیهم السلام چنین تضمین شده است:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَجَلَّيْتَ بِهِ لِلْجَبَلِ فَجَعَلَهُ دَكَاً وَ خَرَّ مُوسَى صَعِقاً.^{۵۱}

همچنین این فراز را در روایات دیگر با صورتی متفاوت، می‌توان یافت.^{۵۲}

فراز دوم:

۴۸. ن. ک: بحار الانوار، ج ۷، ص ۳.

۴۹. الاعراف، ۱۴۳.

۵۰. القبال، ج ۱، ص ۱۸۹.

۵۱. همان، ص ۴۹۰.

۵۲. ن. ک: التوحيد، ص ۱۱۹.

وَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ سِحْرِ السَّاحِرِينَ وَ مَكْرِ الْمَاكِرِينَ وَ غَدْرِ الْغَادِرِينَ وَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْطَانٍ لَعِينٍ.

از این عبارت، تنها جمله «مَكْرِ الْمَاكِرِينَ»^{۵۳} در ادبیات ادعیه‌ای اهل بیت علیهم السلام به چشم می‌خورد. همچنین در ادبیات روایات تعبیر «شَيْطَانٍ رَجِيمٍ»^{۵۴} کاربرد بسیاری داشته؛ اما تعبیر «شَيْطَانٍ لَعِينٍ» به صورت «الشَّيْطَانُ اللَّعِينُ»^{۵۵} دیده می‌شود.

فراز سوم:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَ لَا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ.^{۵۶}

این آیه با عبارات پیش و پس آن در جایی یافت نشد.

فراز چهارم:

وَ أَعُوذُ بِالاسْمِ الَّذِي نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ جِبْرَائِيلُ عَلَى النَّبِيِّ الصَّادِقِ الْأَمِينِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ فِي يَوْمِ الْبَاقِينَ.

این متن در منابع شیعی یافت نشد.

فراز پنجم:

وَ بِمَا وَارَتْ الْحُجُبُ^{۵۷} مِنْ جَلَالِ جَمَالِكَ وَ بِمَا طَافَ بِهِ الْعَرْشُ مِنْ بَهَاءِ كَمَالِكَ^{۵۸} وَ بِمُنْتَهَى الرَّحْمَةِ^{۵۹} مِنْ كِتَابِكَ.

۵۳. المزار الكبير، ص ۳۱۴.

۵۴. ثواب الاعمال، ص ۷۰.

۵۵. الکافی، ج ۸، ص ۷۴.

۵۶. فصلت، ۳۰.

۵۷. مصباح المتبهجد، ص ۸۳۶.

۵۸. الاقبال، ص ۷۱۷.

۵۹. الکافی، ج ۳، ص ۴۶۷.

قطعه‌های این جملات در روایات دیگر دیده می‌شود؛ ولی چنین متنی با این ترکیب در جایی دیده نشد.

فراز ششم:

إِكْفٍ حَامِلٍ كِتَابِي هَذَا آفَاتِ الدُّنْيَا وَ عَذَابِ الآخِرَةِ إِنَّكَ أَهْلُ التَّقْوَى وَ
أَهْلُ المَغْفِرَةِ^{۶۰} وَ صَلَّى اللهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ سَلَّمَ.

برخی از تعبیرات این جمله مانند «حَامِلِ كِتَابِي» و آیه «أَهْلُ التَّقْوَى وَ أَهْلُ المَغْفِرَةِ»^{۶۱} در

ادعیه و روایات دیگر وجود دارد؛ اما عبارتی که کفعمی نوشته، وجود ندارد.

۶/۱. تخریج متن هیکل ششم

فراز نخستین این هیکل، چنین است:

أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ سِوَاهُ مِنْ شَرِّ.

این واژگان به صورت متفاوت مانند «لَا إِلَهَ سِوَاهُ يَا مَنْ يُجِيبُ المُضْطَرَّرَ إِذَا دَعَاهُ» در دعا‌های

دیگر دیده می‌شود.^{۶۲}

فراز دوم، تضمینی از آیات چهارم تا ششم سوره حدید است:

مَا يَلِجُ فِي الأَرْضِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَ مَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَ مَا يَعْرُجُ فِيهَا
وَ هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَ اللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَ
الأَرْضِ وَ إِلَى اللهِ تُرْجَعُ الأُمُورُ يَوْمَ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَ يَوْمَ النَّهَارِ فِي
اللَّيْلِ وَ هُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ.

۶۰. صحیفه سجادیه، دعای ۱۲.

۶۱. المدثر، ۵۶.

۶۲. ن. کذمهج الدعوات، ص ۴۰؛ البلد الامین، ص ۳۳۶.

این آیات در ضمن دعایی برای روز یازدهم ماه وارد شده^{۶۳} و نیز در رکعت اول نافله دوم نماز مغرب، پس از حمد، خواندن آیه یکم تا ششم سوره حدید سفارش شده است^{۶۴}.

وَ أَعُوذُ بِمَا اسْتَعَاذَ بِهِ آدَمُ أَبُو الْبَشَرِ وَ شَيْثُ وَ هَابِيلُ وَ إِدْرِيسُ وَ نُوحٌ وَ هُودٌ وَ صَالِحٌ وَ شُعَيْبٌ وَ لُوطٌ وَ إِبْرَاهِيمُ وَ إِسْمَاعِيلُ وَ إِسْحَاقُ وَ يَعْقُوبُ وَ الْأَسْبَاطُ وَ مُوسَى وَ هَارُونَ وَ دَاوُدُ وَ سُلَيْمَانُ وَ أَيُّوبُ وَ الْيَاسُ وَ الْيَسَعُ وَ ذُو الْكِفْلِ وَ يُونُسُ وَ عِيسَى وَ زَكَرِيَّا وَ يَحْيَى وَ الْخِضْرُ.

شبهه این استعاذه با عبارت‌های مختلف در دعاهاى دیگر نیز وجود دارد.^{۶۵}

سپس اینگونه آمده است:

وَ مُحَمَّدٌ خَيْرُ الْبَشَرِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ.

این الفاظ به همراه اسامی انبیای دیگر در جایی یافت نشد؛ تنها در دعایی موسوم به ابی دجانه انصاری به این صورت آمده:

... طَالُوْتُ وَ عَزِيْرٌ وَ عِزْرَائِيْلُ وَ الْخِضْرُ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ.^{۶۶}

فراز پنجم:

وَ بِمَا اسْتَعَاذَ بِهِ كُلُّ مَلِكٍ مُقَرَّبٍ وَ نَبِيٍّ مُرْسَلٍ إِلَّا مَا تَبَاعَدْتُمْ وَ تَفَرَّقْتُمْ عَنْ حَامِلِ كِتَابِي هَذَا وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ سَلَّمَ.

غیر از درود پایانی، بقیه جمله در دعای ابی دجانه وجود دارد.

۷/۱. تخریج متن هیکل هفتم

نخستین فراز از این هیکل چنین است:

۶۳. الدرر الواقیه، ص ۱۹۷.

۶۴. مفتاح الفلاح، ص ۲۴۲.

۶۵. ن. ک: الاقبال، ج ۳، ص ۲۴۴؛ البلد الامین، ص ۱۸۱؛ بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۲۲۳.

۶۶. بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۲۲۳.

أَعِيذُ نَفْسِي وَ أَهْلِي وَ مَالِي وَ وُلْدِي وَ جِيرَانِي وَ مَا خَوَّلَنِي رَبِّي وَ أَهْلَ
حُرَاتِي.

این عبارت در روایات دیگر به شکل متفاوتی آمده است:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَوِدِعُكَ الْيَوْمَ دِينِي وَ نَفْسِي وَ مَالِي وَ أَهْلِي وَ وُلْدِي
وَ جِيرَانِي وَ أَهْلَ حُرَاتِي.^{۶۷}

همچنین این عبارت بدون لفظ «ما خَوَّلَنِي» در دعایی برای خروج سفر حج و دعاهاى دیگر^{۶۸} نیز خوانده می‌شود. عبارت «ما خَوَّلَنِي» در دعای ندبه‌ای که ابن مشهدی^{۶۹} نقل کرده و نیز در زیارت امام زمان علیه السلام که بلد الامین^{۷۰} آورده نیز دیده می‌شود.

دومین فراز:

وَ مَنْ أَسَدِي إِلَى يَدَا أَوْ عَمِلَ مَعِيَ مَعْرُوفًا بِيَدِهِ أَوْ لِسَانِهِ بِاللَّهِ.

این عبارت تنها در همین متن دیده می‌شود.

سومین فراز:

الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ. هُوَ الرَّحْمَانُ الرَّحِيمُ. هُوَ اللَّهُ
الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيِّمُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ
الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ. هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ.^{۷۱} يَا نَوْرَ النُّورِ يَا مُدَبِّرَ الْأُمُورِ.^{۷۲} اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ مِثْلُ
نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ

۶۷. من لا يحضره الفقيه، ج ۲، ص ۵۲۵.

۶۸. ن. كنه البلد الامين، ص ۲۸۵.

۶۹. المزار الكبير، ص ۵۸۸.

۷۰. البلد الامين، ص ۲۸۵.

۷۱. الحشر، ۲۲-۲۴.

۷۲. مصباح المتهجد، ج ۱، ص ۲۲۸ و ۳۴۷؛ الاقبال، ج ۲، ص ۶۳۳؛ جمال الاسبوع، ص ۳۴۰.

دُرِّيُّ يوقدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ ۖ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نَوْراً عَلَى نَوْرِ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ^{۷۳} إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ. أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۗ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا. أَدْعُوهُ خَوْفًا وَ طَمَعًا ۗ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ^{۷۴} ۗ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ.

این جملات، بخش پایانی دعای «الهیاکل» است که با این ترکیب در جایی دیده نمی‌شود. اما آیات تضمین‌شده، با فاصله در برخی دعاها ذکر شده است.^{۷۵}

در مجموع می‌توان گفت که این دعا با شکل موجود در منابع شیعه یافت نشد؛ اما عبارات آن به سه بخش قابل دسته‌بندی است. برخی از جمله‌ها به صورت کاملاً مشابه در منابع دیگر آمده؛ بعضی از تعابیر با واژگان متفاوت در منابع دیگر قابل مشاهده بوده و برخی دیگر نیز در آثار حدیثی شیعه یافت نمی‌شود. بنابراین دعای هیاکل نخستین بار توسط مرحوم کفعمی در منابع شیعه وارد شده است. تأخیر زمانی این دعا و عدم نقل آن در آثار دعایی پیشین و روشن نبودن منبع آن در کنار ذکر جملاتی که در احادیث معصومان علیهم السلام یافت نمی‌شود، نتیجه‌ای جز عدم احراز صدور آن از معصوم ندارد.

احتمال دارد که کفعمی از مجموع دعا‌های شیعه و غیر شیعه، چنین دعایی را گردآوری کرده باشد. از سوی دیگر با توجه به اینکه در فهرست منابع وی نام تعدادی از کتاب‌های غیر مشهور از غیر شیعه دیده می‌شود، این احتمال نیز دور از ذهن نیست که این دعا برگرفته از منابع اینچینی باشد؛ به ویژه اینکه در متن منقول، صلواتی بر سیاق روایات اهل سنت دیده می‌شود. احتمال دیگر این است نویسنده با آشنایی و تسلطی که بر آیات و روایات داشته آنها را در هم آمیخته و با افزودن

۷۳. التور، ۳۵.

۷۴. الاعراف، ۵۴-۵۶.

۷۵. ن. ک: البلد الامین، ص ۴۹.

جملاتی درصدد انشای دعایی جدید بوده است. به هر حال، این احتمالات، دعای هیکل را از دایره ضعف خارج نکرده و آن را قابل انتساب به معصومان علیهم السّلام نمی‌سازد.

۲. بررسی محتوای دعا در گنج‌های معنوی

نویسنده در بخش نخست کتاب، ۱۸۲ عنوان ذکر می‌کند و در عنوان ۱۱ بخشی با عنوان «دعای هفت هیکل» ایجاد کرده است. این بخش شامل هفت دعاست. هیکل اول، آیه الکرسی؛ هیکل دوم، آیه ۳۵ سوره آل عمران و آیات ۷۷ تا ۸۰ سوره اسراء؛ هیکل سوم، آیات ۲۸۵ و ۲۸۶ سوره بقره؛ هیکل چهارم، آیات ۸۱ تا ۸۵ سوره اسراء؛ هیکل پنجم، آیات ۴ تا ۶ سوره مریم و آیه ۲۷ سوره فتح؛ هیکل ششم، آیات ۱ تا ۴ سوره جن و هیکل هفتم، آیه ۵۱ سوره قلم را در بر می‌گیرد.

۱/۲. تخریج متن دعا

نویسنده در آغاز این دعا می‌نویسد:

دعای هفت هیکل از جمله ادعیه شریفه‌ای است که هر کس آن را بخواند یا در نزد خود نگهدارد، خداوند تبارک و تعالی او را از غیبت و بدگویی مردمان نگاهدارد و دشمنان او را مغلوب نماید و در بعضی از کتب، افزون بر این مطلب، خواص و حسنه نوشته‌اند. هر کس مایل باشد به آن مراجعه نماید.

سپس در آغاز هر دعا «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» آورده و سپس جمله «أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» را ذکر می‌کند. هرچند پناه بردن به خداوند با واژه «أُعِيدُ» و مشتقات آن در دعاهای معصومان علیهم السّلام وارد شده؛ اما عین این عبارت در منابع شیعه یافت نشد؛ بلکه با جملاتی مانند «أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ الْأَكْبَرِ»^{۷۶} دیده می‌شود.

۷۶. مصباح‌المتنهجد، ج ۲، ص ۶۸، ۴.

۲/۲. تخریج متن هیكل اول

هیكل اول پس از جمله آغازین، آیه الكرسی را تا «وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ» آورده است.^{۷۷} شیخ طوسی در آغاز دعایی با عنوان «عَوْدَةُ يَوْمِ السَّبْتِ» پس از «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» عبارت «أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ» و سپس آیه الكرسی را آورده و در ادامه، آیات و جملاتی را ذکر کرده^{۷۸} که در اینجا وجود ندارد.

۳/۲. تخریج متن هیكل دوم

هیكل دوم نیز با آغاز مشابه، آیه «إِذْ قَالَتِ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.»^{۷۹} و سپس آیه «سُنَّهٗ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.»^{۸۰} را آورده است. همراهی جمله آغازین هیكل دوم با این آیات و نیز در کنار هم قرار گرفتن آیه ۳۵ سوره آل عمران با آیات ۷۷-۸۰ آل عمران در احادیث معصومان علیهم السلام یافت نشد.

۴/۲. تخریج متن هیكل سوم

هیكل سوم همانند فقرات گذشته با عبارت «أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» آغاز شده و در ادامه، دو آیه «أَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ

۷۷. گنج‌های معنوی، ص ۷.

۷۸. مصباح المتهجد، ص ۴۲۸.

۷۹. آل عمران، ۳۵.

۸۰. الاسراء، ۷۷-۸۰.

نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَ عَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَ لَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَ لَا تُحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ.»^{۸۱} آمده است. این دو آیه در ضمن دعاهایی از معصومان علیهم السلام نقل شده^{۸۲} اما همراه با عبارت آغازین این هیكل، در هیچ منبعی یافت نشد.

۵/۲. تخریج متن هیكل چهارم

هیكل چهارم با عبارتی مشابه هیكل‌های پیشین، آغاز شده و در ادامه، این آیات آمده است:

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا وَ نُزِّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ لَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا وَ إِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَ نَأَى بِجَانِبِهِ وَ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُوسًا قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرُبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَن هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا وَ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَ مَا أوتَيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا.^{۸۳}

آیه ۸۱ سوره اسراء، نه به صورت تلفیقی و نه جداگانه در هیچ عبارت دعایی دیده نشد؛ اما آیات بعد در ضمن دعاهایی دیده می‌شود.^{۸۴} این آیات نیز همراه با عبارت آغازین «أَعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» در منابع روایی یافت نشد.

۶/۲. تخریج متن هیكل پنجم

هیكل پنجم نیز پس از تکرار استعاذه، این آیات را آورده است:

۸۱. البقره، ۲۸۵-۲۸۶

۸۲. ن. کنه الاقبال، ج ۱، ص ۴۰۴؛ المصباح، ص ۱۹۳.

۸۳. الاسراء، ۸۱-۸۵

۸۴. ن. کنه مکارم الاخلاق، ص ۳۹۶ و ۳۷۱ و ۳۷۹؛ الدعوات، ص ۱۸۴؛ مهج الدعوات، ص ۱۳۲.

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبَّ شَقِيًّا وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا.^{۸۵} لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مُحَلَّقِينَ رُؤُوسِكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا.^{۸۶}

این آیات هر کدام به مناسبتی در ضمن دعاها و نمازهایی وارد شده؛^{۸۷} اما هیچ کدام مشتمل بر فقرة آغازین نبوده و چنین تلفیقی بین آیات یافت نشد.

۷/۲. تخریج متن هیکل ششم

هیکل ششم پس از استعاذه پیش گفته، این آیات را می آورد:

قُلْ أَوْحَى إِلَيَّ اللَّهُ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبَّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا.

آیات یکم تا چهارم سوره جن در هیچ دعا و یا حدیثی از معصومان علیهم السلام گزارش نشده است. تنها دو آیه پسین در مصباح کفعمی ذیل فصلی با عنوان «آیات الحرس و الاستیکفاء و آیات الحفظ و الشفاء»^{۸۸} آمده است.

۸۵. مریم، ۴-۶.

۸۶. الفتح، ۲۷.

۸۷. ن. ک: مکارم الاخلاق، ص ۳۹۶؛ الاقبال، ج ۲، ص ۷۱۵؛ جمال السبوع، ص ۲۷۲؛ البلد الامین، ص ۳۹۸؛ مهج الدعوات، ص ۲۸۷.

۸۸. المصباح، ص ۱۹۴.

۸/۲. تخریج متن هیکل هفتم

آغاز این فقره نیز همچون شش بخش پیشین بوده و سپس با آیه‌های «وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ»^{۸۹} پایان می‌یابد. این دو آیه همراه با عبارت «أُعِيدُ نَفْسِي بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» در متون روایی یافت نشد؛ ولی بدون این عبارت، در برخی از روایات آمده و بهره‌هایی برای آن بیان شده است. مصباح کفعمی به نقل از امام حسن مجتبی علیه السلام گزارش می‌کند:

إِنَّ دَوَاءَ الإِصَابَةِ بِالْعَيْنِ أَنْ يُقْرَأَ: وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ
بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ
لِلْعَالَمِينَ.^{۹۰}

همچنین صاحب مکارم الاخلاق همین آیات را تحت عنوان «لَوْجَعِ الْعَيْنِ» آورده است.^{۹۱}

در مجموع، چنین ترکیبی در منابع شیعی دیده نشده و به جز جمله آغازین هر هیکل، مابقی دعا، آیاتی از قرآن کریم است. نویسنده به منبع خود هیچ اشاره‌ای نکرده و نمی‌توان چنین متنی را در منبعی معاصر به معصومان علیهم السلام نسبت داد.

نتیجه

محدثان شیعه، ملاک‌هایی مانند سند معتبر، اعتبار منبع و طریق متصل را در احراز اعتبار حدیث، لازم شمرده‌اند. دعای هفت هیکل که در «گنج‌های معنوی» وجود دارد به دلیل نداشتن پیشینه روایی و نیابردن سند و نبودن طریق متصل، فاقد اعتبار حدیثی بوده و دعای هیاکل که در «مصباح کفعمی» وجود دارد نیز از چنین وضعی رنج می‌برد. هرچند از جهت قدمت و تخصص نویسنده، این دو کتاب،

۸۹. القلم، ۵۱-۵۲.

۹۰. المصباح، ص ۲۲۱.

۹۱. مکارم الاخلاق، ص ۳۷۵.

تفاوت بسیاری با یکدیگر دارند؛ ولی هیچ یک از این دو اثر به عنوان مرجع و منبع اصیل شناخته نمی‌شوند. از سوی دیگر بسیاری از الفاظ این دعاها برگرفته از آیات قرآن کریم بوده ولی چنین ترکیبی در احادیث معصومان علیهم السّلام یافت نشد. از این رو می‌توان خواندن این دعاها را بدون قصد ورود، بی‌اشکال دانست ولی نمی‌توان آن را همانند دعا‌های مأثور، تضمین‌کننده سعادت بشر به شمار آورد.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی، قم، دار القرآن الکریم، دوم، ۱۳۷۳ش.
۲. الصّحیفه السّجّادیه، امام سجّاد علیه السّلام، قم، نشر الهدای، اول، ۱۳۷۶ش.
۳. اعیان الشّیعه، سید محسن امین عاملی، بیروت، دار التّعارف، ۱۴۰۳ق.
۴. الاقبال، علی بن موسی ابن طاووس، تهران، دار الکتب الاسلامیه، دوم، ۱۴۰۹ق.
۵. الامالی، محمّد بن محمّد بن نعمان (شیخ مفید)، تحقیق حسین استادولی و علی اکبر غفاری، قم، کنگره شیخ مفید، اول، ۱۴۱۳ق.
۶. امل الامل، محمّد بن حسن (شیخ حرّ عاملی)، تحقیق احمد حسینی اشکوری، بغداد، مکتبه الناندلس.
۷. بحار الانوار، محمّد باقر مجلسی، بیروت، دار احیاء التّراث العربی، دوم، ۱۴۰۳ق.
۸. البلد الامین و الدرع الحصین، ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، بیروت، مؤسسه الاعلمی، اول، ۱۴۱۸ق.
۹. التّوحید، محمّد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، تحقیق سید هاشم حسینی، قم، جامعه مدرّسین، اول، ۱۳۹۸ق.
۱۰. تهذیب الاحکام، محمّد بن حسن طوسی، تحقیق حسن موسوی خراسان، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چهارم، ۱۴۰۷ق.
۱۱. ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، محمّد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، قم، دار الرّضی، دوم، ۱۴۰۶ق.
۱۲. جمال السبوع بکمال العمل المشروع، علی بن موسی ابن طاووس، قم، دار الرّضی، اول، ۱۳۳۰ق.
۱۳. الدرّوع الواقیه، علی بن موسی ابن طاووس، بیروت، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، اول، ۱۴۱۵ق.
۱۴. الدّعات، قطب الدین راوندی، قم، مدرسه امام مهدی علیه السّلام، اول، ۱۴۰۷ق.
۱۵. الذّریعه الی تصانیف الشّیعه، آقا بزرگ تهرانی، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.

۱۶. طبّ الائمة عليهم السلام، عبد الله و حسين ابنا بسطام، تحقيق محمد مهدي خرسان، قم، دار الرضى، دوم، ۱۴۱۱ق.
۱۷. عده الداعى و نجاح الساعى، احمد بن محمد ابن فهد حلى، تحقيق احمد موخدى قمى، دار الكتب الاسلامى، اول، ۱۴۰۷ق.
۱۸. فلاح السائل و نجاح المسائل، على بن موسى ابن طاووس، قم، بوستان كتاب، اول، ۱۴۰۶ق.
۱۹. الكافى، محمد بن يعقوب كلينى، قم، دار الحديث، اول، ۱۴۲۹ق.
۲۰. كمال الدين و تمام النعمة، محمد بن على ابن بابويه، تهران، اسلاميه، دوم، ۱۳۹۵ق.
۲۱. گنج‌هاى معنوى، رضا جاهد، مشهد، سنبله، ۱۳۹۱ش.
۲۲. المحاسن، احمد بن محمد بن خالد برقى، تحقيق جلال الدين محدث ارموى، قم، دار الكتب الاسلاميه، دوم، ۱۳۷۱ق.
۲۳. المزار الكبير، محمد بن جعفر مشهدى، تحقيق جواد قیومى اصفهانى، قم، جامعه مدرّسين، اول، ۱۴۱۹ق.
۲۴. المصباح (جنة الامان الواقية)، ابراهيم بن على عاملى كعمى، قم، دار الرضى، دوم، ۱۴۰۵ق.
۲۵. مصباح المتجهّد و سلاح المتعبّد، محمد بن حسن طوسى، بيروت، مؤسسه فقه الشيعه، اول، ۱۴۱۱ق.
۲۶. مفتاح الفلاح فى عمل اليوم و الليلة من الواجبات و المستحبات، محمد بن حسين (شيخ بهابى)، بيروت، دار الاضواء، اول، ۱۴۰۵ق.
۲۷. مكارم الاخلاق، حسن بن فضل طبرسى، قم، دار الرضى، چهارم، ۱۴۱۲ق.
۲۸. من لا يحضره الفقيه، محمد بن على ابن بابويه (شيخ صدوق)، تحقيق على اكبر غفارى، قم، جامعه مدرّسين، دوم، ۱۴۱۳ق.
۲۹. مهج الدعوات و منهج العبادات، على بن موسى ابن طاووس، تحقيق ابوطالب کرمانى و محمد حسن محرّر، قم، دار الذخائر، اول، ۱۴۱۱ق.
۳۰. نقدى بر انتساب لقب و كنيه‌اى ناسازوار به امام عصر عليه السلام، هادى حجّت، فصلنامه علوم حديث، ش ۶۳، بهار ۱۳۹۱ش.
۳۱. وسائل الشيعه، محمد بن حسن (شيخ حرّ عاملى)، تحقيق مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، اول، ۱۴۰۹ق.
۳۲. هداية الامة الى احكام الائمة عليهم السلام، محمد بن حسن (شيخ حرّ عاملى)، مشهد، مجمع البحوث الاسلاميه، اول، ۱۴۱۴ق.